

Innholdsoversikt

Forord	5
Grunnlovshistoria – eit oversyn	39
Redaksjonell innledning	52
Kongeriket Norges Grunnlov	57
Kongeriket Noregs grunnlov	57
A. Om statsformen	58
A. Om statsforma	58
§ 1	59
§ 2	77
Tidligere § 2 første og andre punktum	91
Tidligere § 2 tredje punktum	115
Tidligere § 2 fjerde punktum	121
B. Om den utøvende makt, kongen og den kongelige familie og om religionen	131
B. Om den utøvande makta, om kongen og den kongelege familien og om religionen	131
§ 3	132
§ 4	152
§ 5	159
§ 6	183
§ 7	188
§ 8	190
§ 9	193
§ 10 [tom paragraf]	195
Tidligere § 10	196
§ 11	205
§ 12	212
Tidligere § 12 andre ledd	221
§ 13	225
§ 14	228
§ 15	231
§ 16	245
§ 17	259
§ 18	273
§ 19	275
§ 20	285
§ 21	294
§ 22	312
§ 23	351
§ 24	361
§ 25	363

§ 26	380
§ 27	394
Tidligere § 27 andre ledd	397
§ 28	400
§ 29	406
§ 30	407
§ 31	412
§ 32	420
§ 33 [tom paragraf]	423
§ 34	424
§ 35	427
§ 36	429
§ 37	432
§ 38 [tom paragraf]	435
§ 39	436
§ 40	437
§ 41	439
§ 42 [tom paragraf]	443
§ 43	444
§ 44	447
§ 45	449
§ 46	450
§ 47	454
§ 48	455
Den svensk-norske unionen 1814–1905	457
C. Om borgerrett og den lovgivende makt	483
C. Om borgarretten og den lovgjevande makta	483
§ 49	484
§ 50	496
§ 51	509
§ 52 [tom paragraf]	512
Tidligere § 52	513
§ 53	520
§ 54	525
§ 55	535
§ 56 [tom paragraf]	537
Tidligere § 56	538
§ 57 og § 58	540
§ 59	548
§ 60	555
§ 61	558
§ 62	560
§ 63	563
§ 64	568
§ 65	571
§ 66	574
§ 67	588

§ 68	591
§ 69	603
§ 70 [tom paragraf]	611
Tidligere § 70	612
§ 71	615
§ 72 [tom paragraf]	620
Tidligere § 72	621
§ 73	623
§ 74	627
§ 75	641
§ 76	732
§ 77	737
§ 78	739
§ 79	742
§ 80	747
§ 81	751
§ 82	754
Tidligere § 82	771
§ 83	774
§ 84	787
§ 85	797
D. Om den dømmende makt	801
D. Om den dømmende makta	801
§§ 86 og 87	802
§ 88	835
§ 89	855
Tidligere § 89	882
§ 90	884
§ 91	886
E. Menneskerettigheter	889
E. Menneskerettar	889
Framveksten av det moderne menneskerettighetsvernet	890
§ 92	897
§ 93	909
§ 94	929
Tidligere § 94	963
§ 95	985
Tidligere § 95	997
§ 96	1000
§ 97	1027
§ 98	1040
Tidligere § 98	1047
§ 99 [tom paragraf]	1053
§ 100	1054
§ 101	1116
Tidligere § 101	1125
§ 102	1138

§ 103 [tom paragraf]	1164
Tidligere § 103	1165
§ 104	1167
§ 105	1178
§ 106	1203
§ 107 [tom paragraf]	1207
§ 108	1208
§ 109	1221
§ 110	1228
Tidlegare § 110	1239
§ 111 [tom paragraf]	1244
§ 112	1245
§ 113	1253
F. Allmenne føresegner	1263
F. Alminnelige bestemmelser	1263
§ 114	1264
§ 115	1275
§ 116	1305
§ 117	1315
§ 118	1325
§ 119	1337
§ 120	1345
§ 120 a	1357
§ 121	1359
Vedlegg 1. Grunnsetningar vedtatt på Eidsvoll 13./16. april 1814	1401
Vedlegg 2. Grunnloven vedtatt på Eidsvoll 17. mai 1814	1402
Vedlegg 3. Grunnloven revidert i Christiania 4. november 1814	1411
Vedlegg 4. Riksakten av 31. juli/6. august 1815	1423
Vedlegg 5. Grunnloven etter endringene i 1905	1429
Vedlegg 6. Grunnloven per 17. mai 1914	1439
Vedlegg 7. Grunnloven/Grunnlova per 31. desember 2020	1450
Om forfatterne	1471
Litteratur	1473
Lovregister	1508
Domsregister	1523

Innhold

Forord	5
Grunnlovshistoria – eit oversyn	39
Ola Mestad	
1 Innleiing	39
2 Grunnlovsåret 1814	39
3 Den grunnlovgivande Riksforsamlinga på Eidsvoll. Grunnsetningane	40
4 Grunnlovskasta	41
5 Grunnlovsarbeidet	42
6 Ferdigstillinga. Kongevalet	43
7 Grunnlova i praksis i 1814. Krig og Mossekonvensjonen	44
8 Grunnlovsrevisjon og union med Sverige hausten 1814	44
9 Første grunnlovsending – røysterett for Rettighetsmenn	44
10 Karl Johans grunnlovsforslag. Konstitusjonskomiteen og Christian Krohg i 1824	45
11 Kongeleg absolutt veto som prinsipp tolking av grunnlova. Statsrådssaka og Riksrett i 1884	46
12 Demokratisering og utviding av røysteretten	46
13 Unionsoppløysinga, grunnlovsendingane i 1905 og etterfølgjande modernisering	46
14 Grunnlova 1940–1945	47
15 Viktige grunnlovsendingar 1946–2012	48
16 Språkleg modernisering og parallelltekst på nynorsk i 2014	48
17 Grunnlovsrevisjonen ved 200-årsjubileet i 2014	49
Redaksjonell innledning	52
Dag Michalsen	
1 Innledning	52
2 Grunnlovens samlede historiske og aktuelle bestemmelser	52
3 Den generelle oppbygning av den enkelte kommentar	53
4 De enkelte elementene i hver kommentar	53
Kongeriket Norges Grunnlov	
Kongeriket Noregs grunnlov	
A. Om statsformen	58
A. Om statsforma	58
§ 1	59
Ola Mestad	
1 Innleiing	59
2 Vedtakinga av § 1 på Eidsvoll	59
3 Unionsinngåing og grunnlovsending hausten 1814: Frå uavhengig til sjølvstendig?	62
4 Eit innskrenka monarki – demokratisk-monarkisk statsform?	65
5 Diskusjonen av statsform etter 1814 fram til idag – frå demokratisk monarkisk til konstitusjonelt demokrati	67
6 Bruken av det monarkiske prinsipp i forfatningskampane på 1800-talet	68
7 Omgrepet «frit» i § 1 som grense for at staten kan forplikte seg i kontrakt eller traktat	69
8 Suverenitet og «selvstendig» – § 1 i diskusjonane om internasjonal integrasjon fram til den andre verdskrigen	69
9 Suverenitetsspørsmåla etter 1945 – FN, NATO og nordisk statsrettsteori	71

10	Europeisk integrasjon, det norske medlemskapsspørsmålet og § 1	74
11	§ 1 i dag og framover	75
§ 2	77
Dag Michalsen		
1	Innledning	77
2	Stat-kirke-utvalgets forslag til ny § 2	77
3	Stortingets kirkeforlik av 2008 og den nye § 2 i 2012	79
4	Generelle tolkningsproblemer ved § 2	81
5	Historiske og internasjonale trekk ved Grunnlovens nye verdiparagraf	82
6	Religion og forfatning: «vår kristne og humanistiske arv» – nyere internasjonale tendenser	83
7	«Verdigrunnlaget forblir vår kristne og humanistiske arv», § 2, første punktum	85
8	«Denne grunnlov skal sikre demokratiet, rettsstaten og menneskerettighetene» – § 2 andre punktum	87
9	Avslutning	90
Tidligere § 2 første og andre punktum		
(1814–2012)		
Torbjørn Backer Hjorthaug		
1	Innledning: Religion og forfatning	91
2	Reformasjonen og eneveldet	92
3	Grunnlovens § 2 – statens offentlige religion og religionsfrihet på Eidsvoll 1814	94
4	§ 2, statskirkeordningen og religionsfrihet – en oversikt	99
5	Statskirkeordningen, religionsfrihet og § 2, 1814–1905	99
6	Statskirkeordningen, religionsfrihet og § 2, 1905–1964	104
7	Statskirkeordningen, religionsfrihet og § 2, 1964–1980	107
8	Lovgivning og debatt om statskirkeordning og § 2, 1980–2012	109
9	Særlig om § 2s oppdragerplikt	112
10	Kirkeforliket og endringen i 2012	113
Tidligere § 2 tredje punktum		
(1814–1897–1956)		
Ulrik Sverdrup-Thygeson		
1	Bakgrunnen for forbudene	115
2	Forbudene mot munkeordener og jesuitter 1814–1897	116
3	Debatten om opphevelse i 1925	117
4	Mot opphevelsen av jesuittforbudet 1956	118
Tidligere § 2 fjerde punktum		
(1814–1851)		
Ulrik Sverdrup-Thygeson		
1	Innledning	121
2	Jødernes stilling i Europa frem mot 1814	121
3	Jødernes stilling i Norge før 1814	122
4	Vedtaket om utelukkelse av jøder på Eidsvoll i 1814	123
5	Tolkning og praktisering fra 1814	126
6	Stortingsbehandlingen av spørsmålet om opphevelse	127
7	Andre verdenskrig – jødeforbudet «gjeninnført» av Quisling	129
B. Om den utøvende makt, kongen og den kongelige familie og om religionen		
B. Om den utøvende makta, om kongen og den kongelege familien og om religionen		

§ 3	132
Eirik Holmøyvik	
1 Innleiing	132
2 Kva er utøvande makt?	133
3 Korleis organisere den utøvande makta?	135
4 Kven utøver den utøvande makta? Konge, statsråd, departement	136
5 Kven utøver den utøvande makta? Stortingets rolle	138
5.1 § 3 og maktdelingsprinsippet	138
5.2 Stortinget regulerer den utøvande makta ved lov og løyvingar	138
5.3 Stortinget instruerer den utøvande makta	140
§ 4	152
Torbjørn Backer Hjorthaug	
1 Generelt	152
2 Fra eneveldet til 1814	152
3 § 4 etter 1814	154
4 § 4s bekjennelsesplikt	154
5 § 4s plikt til å «haandhæve og beskytte»	156
6 Endringsforslag og endringen i 2012 (og 2014)	157
§ 5	159
Dag Michalsen	
1 Grunnloven § 5 – innledning	159
2 Grunnloven § 5s utforming i 1814	159
3 Grunnloven § 5 – oversikt	160
4 Det sakrale kongedømmet: Fyrsters hellighet og ikke-ansvarlighet i europeisk rett fram til rundt 1500	161
5 Fyrsteimmunitet og oppkomsten av den moderne stat, ca 1500–1800	163
6 Grl § 5s internasjonale historie ca. 1790–1830	167
7 Robert von Mohls Die Verantwortung der Minister 1837	169
8 Grl § 5 i norsk statsrettslære, 1814–1905	171
9 Debatter om den personlige kongemakten ca 1870–1905	176
10 Grl § 5 i norsk statsrett etter 1905	178
11 Grunnlovsendringen av 2018: Bortfallet av «Kongens person er hellig»	181
§ 6	183
Arne Fliflet	
§ 7	188
Arne Fliflet	
§ 8	190
Arne Fliflet	
§ 9	193
Arne Fliflet	
§ 10 [tom paragraf]	195
Tidligere § 10	196
(1814–1908)	
Dag Michalsen	
1 Innledning	196
2 Salving og kroning i europeisk historie før 1814	196

3 Bestemmelsen om kroning og salving på Eidsvoll frem til Novembergrunnloven	198
4 § 10 i norsk statsrett og statspraksis 1814–1905	200
5 Kroningsdebatten i 1905 og kroningen av kong Haakon i 1906	202
6 Opphevelsen av Grl § 10 i 1908	203
7 Signingsseremoniene for kong Olav 1958 og kong Harald 1991	203
§ 11	205
Dag Michalsen	
1 Innledning	205
2 Eidsvollgrunnloven § 13	206
3 Eidsvollgrunnloven § 14.....	207
4 Novembergrunnloven § 11	208
5 Forankring av det nasjonale kongedømmet 1905	209
6 Den nye § 11 – grunnlovsbeslutning 19. august 1908	211
§ 12	212
Eirik Holmøyvik	
1 Innleiing	212
2 Kort om personelle krav til statsrådene	213
3 Organiseringa av statsrådet	213
4 Kongen «vælger selv» statsrådet	215
4.1 Klår melding frå Eidsvoll	215
4.2 Statsrådsutnemningar under Grunnlovas opphavlege maktfordelingssystem	215
4.3 Parlamentarismens rammeverk for overføring av regjeringsmakt	216
4.4 Uavklara spørsmål ved gjeldande praksis	218
4.5 Problemet med kontrasignaturen	219
4.6 Behov for reform	220
Tidligere § 12 andre ledd	221
(1919–2012)	
Torbjørn Backer Hjorthaug	
1 Bakgrunn	221
2 § 12 andre ledds historie, 1919–2012	222
§ 13	225
Ola Mestad	
1 Innleiing. Unionstida	225
2 Etter unionsoppløysinga i 1905 og framover	226
§ 14	228
Eirik Holmøyvik	
1 Innleiing: Statssekretærene	228
2 § 14 i praksis	229
§ 15	231
Fredrik Sejersted	
1 Innledning	231
2 Parlamentarismens gjennombrudd politisk og rettslig 1884–1929	231
3 Parlamentarismen som konstitusjonell sedvanerett	233
4 Kodifiseringen av parlamentarismen i 2007	235
5 Nærmere om tolkingen av § 15	237
6 Mistillitsforslag og vedtak i praksis	241
7 Politiske normer for behandling av mistillitsforslag	243

§ 16	245
Torbjørn Backer Hjorthaug	
1 Generelt	245
2 § 16 fra eneveldet til Eidsvoll	245
3 § 16s historie, 1814–2012	246
4 Den nye § 16, 2012	249
5 Innholdet i § 16 – tolkning	251
6 Den nye § 16: Utblikk	257
§ 17	259
Knut Dørum	
1 Innledning	259
2 Grunnloven § 17 blir til, 1814	260
3 Grunnloven § 17 og forfatningens makttyngdepunkt	262
4 Stortinget i forsvarskamp om § 17	264
5 Grunnloven § 17 og beskatnings- og bevilgningsretten, 1820-tallet	266
6 Riksretten 1827	267
7 Stortingets seiere frem til 1845	268
8 Peder Krabbe Gaarder, 1845	269
9 Grunnloven § 17 frem til 1940	270
10 Grunnloven § 17, 1940–1945	270
11 Grunnloven § 17 i nyere tid	271
§ 18	273
Frederik Zimmer	
§ 19	275
Ola Mestad	
1 Innleiing	275
2 Vedtakinga på Eidsvoll og forståinga av sentrale omgrep i 1814	275
3 Tolkingsspørsmål etter 1814	277
4 § 19 som skranke for organiseringa av statleg næringsverksemd	278
5 Retten til petroleumsførekomstar som regale. Statens pensjonsfond utland	283
6 Avslutning	284
§ 20	285
Magne Frostad	
1 Ordlyden	285
2 Generelt om benådningsretten	285
3 Historien frem til 1814	287
4 Historien etter 1814	288
4.1 Hvor ofte er denne fullmakten blitt brukt?	288
4.2 Diskusjonen om endringer av ordlyden i Grl. § 20	289
4.3 Utøvelsen av kompetansen og forholdet mellom statsmaktene	290
4.4 Selve benådningsvurderingen	291
4.5 Andre begrensinger og saksbehandling	291
4.6 Folkerettens påvirkning	292
5 Veien videre	293
§ 21	294
Henning Jakhelln	
1 Oversikt, terminologi, endringer, historisk bakgrunn, visekonge-embetet	294
2 Embetsmannsbegrepet	296

3	Embetsmenneskets rettsstilling overfor staten	299
4	Grunnlovsspørsmål ved statens tariffavtaler	302
5	Kompetanse til å organisere stillinger som embeter eller tjenestemannsstillinger	303
6	Hvilke stillinger kan og må organiseres som embeter	304
7	Utnevnelse og utvelgelse	306
8	Embetsed og lydighetsplikt, § 21, 2 pkt.	308
9	Forbudet mot at kongelige prinser innehar sivile embeter	310
§ 22	312
Henning Jakhelln		
1	§ 22s hovedtrekk og formål	312
2	Begrepet «avskjed»	313
3	Tre embetsmannsgrupper	313
4	Historisk bakgrunn	314
5	Bestemmelsens tilblivelse på Eidsvoll i 1814	314
6	Endringer av bestemmelsen	314
7	Embetsmannsstandens uavhengighet	315
8	Kompetanse til å treffe vedtak om avskjed	317
9	Avskjed av «politiske» embetsmenn	317
10	Avskjed av «avsettelige» embetsmenn etter § 22	318
11	Avskjed av «uavsettelige» embetsmenn etter § 22	323
12	Suspensjon	333
13	Forflytningsforbudet	337
14	Konstitusjon	341
15	Åremål	346
16	Avskjed ved oppnådd aldersgrense	347
17	Avskjed etter søknad	348
18	Embetsnedleggelse	349
§ 23	351
Gro Nystuen		
1	Innhold og bakgrunn	351
2	Endringer etter 1814	352
3	Hva er en orden	352
4	Norsk adel fram til 1814	353
5	Debatten på Eidsvoll 7. mai 1814	354
6	Bestemmelsen fra 1814 til 1905	355
7	Ordensvesenet etter unionsoppløsningen	357
8	Tilspissing i 1913	358
9	Grunnloven § 23 i nyere tid	359
10	Stridsdekorasjoner	359
11	Avsluttende kommentarer	360
§ 24	361
Arne Fliflet		
§ 25	363
Knut Einar Skodvin		
1	Innleiing	363
2	Føresegna sine ulike formuleringar	364
3	Kongen sitt kommandomynde – våren 1814	365
4	Ny konge, tilpassing til unionen hausten 1814	365

5 Unionen tek slutt. Landvernet	368
6 Andre verdenskrig	369
7 Utfordring i nyare tid – NATO	370
8 § 25 første og andre ledd i framtida	371
9 § 25 tredje ledd: Innleiing	372
10 Grunnlovsføresegna si utvikling og plassering	372
11 Vedtaking og tidlege tolkingar av noverande § 25 tredje ledd	373
12 § 25 tredje ledd i nyare tid	375
13 Kort om den språklege oppdateringa av tredje ledd	378
§ 26	380
Knut Einar Skodvin og Ola Mestad	
1 Innleiing til § 26 fyrste ledd	380
2 Utviklinga av ordlyden i mai og november 1814	380
3 Utviklinga etter unionsoppløysinga	382
4 Bruken av krigsmakta – i dag og vidare	383
5 Utanriksstyret. Representasjonsretten og traktatkompetansen	385
6 Innleiing til § 26 andre ledd	386
7 Vedtakinga i 1931 av § 26 andre ledd	386
8 Kompetanseavgrensing eller berre samtykkeplikt	388
9 Lange linjer i teori og praksis før 1931	388
10 Praksis etter 1931 – Grønlandssaka og omstridd tryggleikspolitikk	389
11 Etterkrigstida	391
12 Samtykke til EØS-lovgiving	392
13 Avslutning	393
§ 27	394
Eirik Holmøyvik	
1 Kva skal til for at statsrådet er vedtaksført?	394
2 Endringar	394
3 §§ 27 og 29 i praksis	394
4 Avslutning	395
Tidligere § 27 andre ledd	397
(1919–2012)	
Torbjørn Backer Hjorthaug	
1 Bestemmelsen om kirkelig statsråd i § 27 andre ledd	397
2 Utviklingen av § 27 andre ledd fra 1919 til 2012	397
§ 28	400
Ola Mestad	
1 Innleiing	400
2 Behandlinga i 1814	401
3 Diskusjonane frå 1814 til 1905	402
4 Stoda frå 1905 med eigen utanriksminister m.v.	403
5 Reforma av diplomatiske saker i 1911 og kommandosakene	403
6 § 28 i nyare tid	404
§ 29	406
Eirik Holmøyvik	

§ 30	407
Ola Mestad	
1 Innleiing	407
2 Vedtakinga i 1814	408
3 Oppfatninga av § 30 etter 1814	409
4 Endringa i 1911 – hemmelege protokollar	410
5 § 30 i nyare tid	410
6 § 30 i dag	411
§ 31	412
Ola Mestad	
1 Innleiing	412
2 Kontrasignaturspørsmålet i 1814	413
3 Utviklinga frå 1814 til 1905	414
4 Unionsoppløysinga i 1905 – høgdepunktet for kontrasignaturspørsmålet	415
5 Frå 1905 til i dag	418
§ 32	420
Ola Mestad	
1 Innleiing	420
2 Spørsmålet på Eidsvoll	420
3 Reguleringa i unionen med Sverige	421
4 Unionsoppløysinga i 1905 – oppheving eller vidareføring	421
5 Stoda i dag	421
§ 33 [tom paragraf]	423
§ 34	424
Arne Fliflet	
§ 35	427
Arne Fliflet	
§ 36	429
Arne Fliflet	
§ 37	432
Arne Fliflet	
§ 38 [tom paragraf]	435
§ 39	436
Ola Mestad	
§ 40	437
Ola Mestad	
§ 41	439
Arne Fliflet	
§ 42 [tom paragraf]	443

§ 43	444
Ola Mestad	
1 Oversyn	444
2 Reglar om regentskap i Eidsvollsgrunnlova. Rolle for enkedronninga og kontinuitet frå Kongelova	444
3 Regentskap basert på Eidsvollsgrunnlova 11. oktober–4. november 1814	445
§ 44	447
Arne Fliflet	
§ 45	449
Arne Fliflet	
§ 46	450
Nils Rune Langeland	
1 Innleiing	450
2 Administrasjonsrådet blir oppretta i 1940	451
3 Riksrådsforhandlingane og § 46	452
§ 47	454
Arne Fliflet	
§ 48	455
Ola Mestad	
1 Oversyn	455
2 Norske kongeval i praksis	456
Den svensk-norske unionen 1814–1905	457
Dag Michalsen	
1 Oversikt	457
2 Den internasjonale bakgrunnen for den svensk-norske unionen 1814–1905	458
3 Den svensk-norske unionens tilkomst 1814–1815	460
4 Den svensk-norske unionens rettsgrunnlag, 1814–1815. Novembergrunnloven § 42	463
5 Den svensk-norske unionens forfatningshistorie 1814–1905 og de tre unionskomiteene	467
6 Novembergrunnloven § 6: De unionelle tronfølgereglene	470
7 Novembergrunnloven §§ 26, 27, 28, 38, 39 og Riksakten §§ 4, 5, 6, 7: Unionens utenrikstjeneste og «det sammensatte statsråd»	471
8 Særlig om konsulatvesenets unionelle karakter, 1891–1905	473
9 Novembergrunnloven §§ 11, 12, 13, 14 og 15: Organisering av den utøvende makt	474
10 Enkelte av Novembergrunnlovens øvrige unionsrelaterte bestemmelser: §§ 18, 33 og 93	476
10.1 Oversikt	476
10.2 Novembergrunnloven § 18, annet punktum (opphevet 1905)	476
10.3 Novembergrunnloven § 33 (opphevet 1908)	476
10.4 Novembergrunnloven § 93 (opphevet 1905)	477
11 Unionsoppløsningen 1905	478
12 De konstitusjonelle følgene av 7. juni-vedtaket 1905, særlig Stortingets redigering av Grunnloven, jf. § 112 (nå § 121)	480
C. Om borgerrett og den lovgivende makt	483
C. Om borgarretten og den lovgjevande makta	483
§ 49	484
Ola Mestad (§ 49 første ledd) og Sigrid Stokstad (§ 49 andre ledd)	
1 Folkesuverenitetsprinsippet. § 49 første ledd	484

2 § 49 på Eidsvoll	485
3 Kvasitokammersystem og plenum	486
4 Frie og hemmelege val	487
5 Det lokale selvstyret. § 49 andre ledd	487
6 Bakgrunn: Formannskapslovene 1837 – en nødvendig utfylling av grunnloven	488
7 Grunnlovfesting av lokaldemokrati eller kommunalt selvstyre	489
8 Innhold av og intensjoner bak § 49 andre ledd	491
9 Virkninger av § 49 andre ledd	493
§ 50	496
Henrik Bull	
1 Innledning	496
2 Bestemmelsen slik den lød i 1814	496
3 Statsborgerskap som forutsetning for stemmerett	497
4 Bare menn over 25 år	498
5 Krav til personlig og økonomisk uavhengighet	499
6 Endringer i 1821 og 1884: Utvidelser av den begrensede stemmerett for menn	502
7 Allmenn stemmerett for menn i 1898	503
8 Stemmerett for kvinner i 1907 og 1913	504
9 Stemmerettsalderen senkes i 1920, 1946, 1967 og 1978	505
10 Botidskrav og stemmerett for nordmenn i utlandet: Endringer i 1928 og 1972	506
11 Stemmerett og sinnslidelser: Endring i 1980	507
12 Forholdet til stemmerett ved lokalvalg: endring i 2003	508
13 Retting av ortografiske feil i 2006	508
§ 51	509
Henrik Bull	
§ 52 [tom paragraf]	512
Tidligere § 52	513
(1814–1954)	
Henrik Bull	
1 Innledning. Vedtagelsen i 1814	513
2 Ulike tolkningsspørsmål	513
3 Nærmere om endringer i bokstav a	515
4 Nærmere om bokstav b	517
5 Nærmere om endringer i bokstav c	517
6 Ny bokstav d: Suspensjon på grunn av understøttelse fra fattigvesenet	518
§ 53	520
Henrik Bull	
1 Innledning	520
2 Nærmere om bokstav a – tap av stemmerett som følge av straffedom	521
3 Nærmere om bokstav b og c – tap av stemmeretten som følge av tilknytning til andre stater	522
4 Bokstav d om kjøp av stemmer	524
5 Bokstav e om umyndiggjøring	524
§ 54	525
Marit Halvorsen	
1 Innledning	525
2 Allmenne linjer i utviklingen av valgordningen i Grunnloven	525

3	Generelt om valgordning og de enkelte grunnlovsutkastene 1814	528
4	Teoretiske og praktiske forbilder for valgordningen i 1814	529
5	Valgordningen og forhandlingene på Eidsvoll 1814	531
6	Utblick	532
7	Forslag til endringer i §§ 54–59 i NOU:6 2020, Valglovutvalget	532
8	Grunnloven § 54	534
§ 55	535
	Marit Halvorsen	
§ 56 [tom paragraf]	537
Tidligere § 56	538
(1814–1972)		
	Hilde Sandvik	
§ 57 og § 58	540
	Marit Halvorsen	
1	Innledning. Tolkningsspørsmålene	541
2	Endringene av §§ 57 og 58 frem til 1905	541
3	Innføring av forholdstallsvalg og mandatfordeling på 1900-tallet	542
4	Valgordning og utjevningsmandater 1968–1988	544
5	Gjeldende valgordning, 2003	545
§ 59	548
	Marit Halvorsen	
1	§ 59 på 1800-tallet	549
2	Endring av valgordningen i 1905 – flertallsvalg i enmannskretser	550
3	Innføring av forholdstallsvalg i 1919	551
4	Grunnlovsvedtak om § 59, 1923–2003	553
§ 60	555
	Henrik Bull	
§ 61	558
	Ola Mestad	
1	Innleiing. Vedtaking på Eidsvoll	558
2	Endringer og forenkling frå 1905 og framover	558
§ 62	560
	Marit Halvorsen	
1	Innledning	560
2	Vedtagelsen på Eidsvoll	560
3	Senere endringer av personkretsen	561
§ 63	563
	Ola Mestad	
1	Innleiing	563
2	Vedtakinga og debatten på Eidsvoll	564
3	Fritakingsgrunnane utviklar seg	564
4	Oppheving av borgarplikta i 2020	566

§ 64	568
Ola Mestad	
1 Innleiing	568
2 Prøving av fullmaktene	569
3 Internasjonal kritikk og endringsframlegg	569
§ 65	571
Ola Mestad	
1 Innleiing. Vedtakinga i 1814	571
2 Utvikinga i godtgjersla frå diett til årleg sum	572
§ 66	574
Stian Øby Johansen	
1 Innledning	574
2 Vedtagelsen på Eidsvoll	575
3 Særlig om forhistorien til friheten fra personlig heftelse	576
4 Særlig om forhistorien til stortingsrepresentantenes yringsimmunitet	577
5 Særlig om forhistorien til plikten til å rette seg etter Stortingets forretningsorden	577
6 Tolkningen av friheten fra personlig heftelse	578
7 Stortingsrepresentantenes yringsimmunitet	580
8 Plikten til å rette seg etter Stortingets forretningsorden	586
9 Fremtiden, Europa, og Grunnloven § 66	587
§ 67	588
Nora Naguib Leerberg	
1 Innledning. Bestemmelsens innhold	588
2 Eidsvoll 1814 – Hva er et navn?	588
§ 68	591
Nora Naguib Leerberg	
1 Innledning	591
2 Eidsvoll 1814	592
3 Endring i november 1814	593
4 Sesong og sesjon	594
5 Innføringen av årlige storting – et forspill til parlamentarismen i Norge	597
6 Om «rikets hovedstad»	598
7 Unntak: våren 1940	599
8 Frigjøringen og Stortingets funksjonstid	600
9 Tiden etter 1959	602
§ 69	603
Nora Naguib Leerberg	
1 Innledning	603
2 Bestemmelsens vedtagelse på Eidsvoll	603
3 Det overordentlige Stortings kompetanse	604
4 De ni «overordentlige» Storting	605
5 Endringer	608
6 Avslutning	610
§ 70 [tom paragraf]	611

Tidligere § 70	612
(1814–1990)	
Nora Naguib Leerberg	
1 Innledning. Vedtagelsen på Eidsvoll	612
2 Praksis ved de 9 overordentlige storting	613
§ 71	615
Henrik Bull	
1 Innledning	615
2 Riksforsamlingen på Eidsvoll og forhandlingene med Sverige i november 1814	615
3 Endringer av § 71	616
4 Nærmere om innholdet i § 71 og praktiseringen av bestemmelsen	617
5 Oppløsningsrett og § 71	619
§ 72 [tom paragraf]	620
Tidligere § 72	621
(1814–1990)	
Henrik Bull	
§ 73	623
Henrik Bull	
1 Innledning	623
2 Quorum	623
3 Stortingets presidenter og sekretærer	624
§ 74	627
Henrik Bull	
1 Innledning	627
2 Valg til Lagtinget	628
3 Stortingets konstituering og høytidelige åpning	630
4 Statsrådenes adgang til å møte i Stortinget	632
§ 75	641
Ola Mestad, Christoffer C. Eriksen (§ 75 bokstav f) og Harald Espeli (§ 75 bokstav i og k)	
1 Innleiing	642
2 § 75 på Eidsvoll	643
3 Vedtaksformene etter § 75 – lovvedtak eller plenum eller berre i avdeling?	644
4 § 75 bokstav a) – lovgiving	648
5 § 75 bokstav a) – skattlegging	651
5.1 Den sentrale rolla til skattleggingsretten	651
5.2 Trinnhøgds spørsmål ved skattelov og plenarvedtak	652
6 § 75 bokstav b) – statslån	654
7 § 75 bokstav c) – Oppsyn med pengevesenet	656
7.1 Spørsmålet på Eidsvoll	656
7.2 Karakteren av kontrolloppgåva	656
7.3 Kontrolloppgåva i nyare tid	658
8 § 75 bokstav d) – Løyvingsretten	659
9 § 75 bokstav e) – apanasje	661
9.1 Apanasjespørsmålet i 1814	661
9.2 Apanasje i praksis under den svensk-norske union	662
9.3 Apanasje til det nye norske kongehuset i 1905	663
9.4 Apanasje frå 2002	664

10 § 75 bokstav f) Foreleggelse av statsrådsprotokollene og andre offentlige dokumenter	664
10.1 Innledning	664
10.2 Historisk bakgrunn	665
10.3 Formålet	666
10.4 Endringer i ordlyden	666
10.5 Rettslige normer og saklig innhold	667
10.6 Funksjon i konstitusjonell praksis	669
10.7 Tolkningsspørsmål i teorien	677
10.8 Utviklingslinjer i Stortingets og regjeringens tolkning av § 75 bokstav f i etterkrigstiden	681
10.9 Sammenfatning om § 75 bokstav f	684
11 § 75 bokstav g) Traktatoversending til Stortinget	685
11.1 Traktatspørsmålet på Eidsvoll	685
11.2 Traktatoversending under den svensk-norske union fram til 1842	685
11.3 Traktatoversending frå 1842 til 1905	689
11.4 Traktatoversending etter at Noreg fekk eigen utanriksminister i 1905	690
12 § 75 bokstav h) Innkalling av enkeltpersonar til å møte og forklare seg i Stortinget	690
12.1 Innleiing. Innkallingsretten på Eidsvoll	690
12.2 Debattar om innkallingsretten	692
12.3 Innkallingsretten i praksis 1884–1933	693
12.4 Innkallingsretten påkalt men ikkje gjennomført etter 1933	694
13 § 75 bokstav i) Revisjon av midlertidige gasje- og pensjonslister	695
13.1 Innledning	695
13.2 § 75 bokstav i blir til	696
13.3 Pensjonskonfliktene frem til 1830-årene	698
13.4 En rettighetsbasert pensjonsordning for embetsmenn?	702
13.5 Stortinget ønsker tvungen egenpensjonering	704
13.6 § 75 bokstav i og Venstre-staten	706
14 § 75 bokstav k) Stats- og riksrevisjon	709
14.1 Innledning og oversikt	709
14.2 Revisjonsspørsmålet på Eidsvoll	710
14.3 Etableringen av Stortingets revisjonsordning, 1816–1821	712
14.4 Tidlige riksrettssaker og Stortingets revisjon	713
14.5 Stortingets desisjonsmyndighet overføres til Odelstinget, 1830	714
14.6 Desisjoner om økonomisk ansvar – kompromiss på Stortingets premisser	715
14.7 Konstitusjonelle avklaringer i 1845 og 1848 – Statsrevisjonens omfattende innsynsrett	717
14.8 Innføring av samsvar mellom budsjett- og regnskapsår og endringen av § 75 bokstav k	719
14.9 Den konstitusjonelle striden om en ny revisjonsordning	720
14.10 Revisjonssaken legges på is, 1885–1911	721
14.11 Gunnar Knudsens arbeid for reform av statsrevisjonen, 1914–1918	723
14.12 Den konstitusjonelle status av de reviderte statsregnskapene fra okkupasjonsårene	725
14.13 Grunnloven § 75 bokstav k i etterkrigstiden	728
15 § 75 bokstav l) Sivilombodsmann	729
16 § 75 bokstav m) Naturalisering – å gi innfødsrett	729
§ 76	732
Ola Mestad	
1 Innleiing	732
2 Striden på Eidsvoll – «Gud hjelpe os»	732
3 Praksis. Plenumsbehandling av lovframlegg før oppheving av Odelsting og Lagting	734
4 Gjeldande ordning	735

§ 77	737
Ola Mestad	
1 Innleiing	737
2 Frå deputasjon til brev	737
§ 78	739
Ola Mestad	
1 Innleiing. Vedtaking på Eidsvoll	739
2 Sanksjonsnekting i praksis	740
3 Etter innføring av parlamentarismen	740
§ 79	742
Ola Mestad	
1 Innleiing	742
2 Vedtakinga på Eidsvoll og seinare endringar	742
3 § 79 i praksis	743
4 Strid mellom Karl Johan og Stortinget	744
5 Strid i Stortinget	746
§ 80	747
Ola Mestad	
1 Innleiing	747
2 Vedtakinga i 1814	748
3 Praksis etter 1814. Lengre samlingstid	748
4 Stortinget tar full kontroll etter 1905	749
§ 81	751
Ola Mestad	
1 Innleiing	751
2 Vedtakinga i 1814	751
3 Utviklinga etter 1814. Flagglova i 1899	752
4 Etter 1905	753
§ 82	754
Fredrik Sejersted	
1 Hovedtrekk	754
2 Opplysningspliktens utvikling fra politisk til rettslig norm	755
3 Nærmere om tolkingen av opplysningsplikten etter § 82	763
4 Etterlevelse av opplysningsplikten – og kontrollen med dette	766
Tidlegare § 82	771
(1814–1913)	
Ola Mestad	
1 Innleiing	771
2 Vedtaking i 1814. Strid om naturalisering	771
3 Utviklinga etter 1814	773
§ 83	774
Christoffer C. Eriksen	
1 Bestemmelsens innhold og formål	774
2 Sammenheng med andre bestemmelser	775
3 Forfatningshistorisk bakgrunn	776
3.1 Domstolers betenkninger i Skandinavia – før 1814	776

3.2 Domstoler i lovgivningsprosessen – en strategi for å moderere folkeviljen?	776
3.3 Domstolers betenkninger i Nord-Amerika etter 1776	777
4 Tilblivelsehistorie: Før, under og etter forhandlingene på Eidsvoll i 1814	777
5 Anvendelse av Grunnloven § 83	778
5.1 Oversikt	778
5.2 Stortingets beslutninger om å innhente Høyesteretts betenkninger	778
5.3 Nedstemte forslag om å innhente Høyesteretts betenkninger	782
6 Høyesteretts behandling av betenkningene	784
7 Grunnloven § 83 – fortsatt aktuell?	784
§ 84	787
Christer Holtet Dahlin	
1 Innledning	787
2 Historisk bakgrunn for § 84	787
3 § 84 på Riksforsamlingen 1814	788
4 Stortinget holdes for åpne dører	788
5 Forhandlinger kunngjøres ved trykken	789
6 Unntatt i de tilfeller hvor det motsatte bestemmes ved stemmeflertall	790
7 Nærmere om Stortingets praksis for lukkede dører	790
8 1800-tallet: Stortingets interne saker unntatt offentlighet	792
9 § 84 og unionsoppløsningen i 1905	792
10 1900-tallet: Sikkerhetspolitikk og handelspolitiske spørsmål	793
11 Aktuell forståelse av og praksis knyttet til offentlighetsprinsippet i Stortinget	794
12 Aktuelle diskusjoner om § 84	796
§ 85	797
Knut Einar Skodvin	
1 Utvikling	797
2 Føresegna sitt opphav og sin funksjon	797
3 § 85 i dag	798
D. Om den dømmende makt	801
D. Om den dømmende makta	801
§§ 86 og 87	802
Hilde Ruus	
1 Innledning	803
2 Bestemmelsene om Riksretten i Grunnloven av 1814	803
3 Riksretten på de fire første storting 1814–1821	806
4 Riksretten utvikles som konstitusjonelt maktvåpen 1825–1845	809
5 Riksrettssaken i 1884	815
6 Riksrettens plass i et parlamentarisk system 1884–1920	820
7 Riksrettssaken mot Abraham Berge og hans ministre	821
8 Reform av riksrettsordningen i 1932	825
9 Riksretten og oppgjøret etter krigen	827
10 Riksretten i tidsrommet 1950 til 1980	828
11 Det konstitusjonelle ansvar reaktualiseres 1980–2000	829
12 Reformering av riksrettsordningen i 2007	831
§ 88	835
Nils Rune Langeland	
1 Innleing	835

2	Riksforsamlinga på Eidsvoll og hausten 1814	836
3	Munnleg eller skriftleg prosedyre?	837
4	Ei usynleg dømande makt	839
5	Domstolen	840
6	Ein flaskehals i grunnlovsverket	840
7	Høgsterett og kongens nåde	841
8	Ei dyrekjøpt redning	842
9	Ei rettsforfatning utanfor Grunnlova?	843
10	Jury og offentlege vota i Høgsterett	844
11	Kva tydde «Høiesterets Dom»?	845
12	Eit ankerfeste i maktfordelingssystemet	847
13	Høgsterett som siste instans i sivilprosessen	847
14	Høgsteretts avgang i 1940	849
15	Høgsterett i den nye internasjonale rettsordenen	850
16	EMK og EU/EØS i norsk rett	851
17	Høgsterett som ankedomstol i menneskerettssaker	853
§ 89	855
Arnulf Tverberg		
1	Innledning	855
1.1	Kodifisering av prøvingsretten	855
1.2	Prøvingsrettens formål og funksjon	857
2	Rammer for prøvingsretten i det norske systemet	857
2.1	Begrepet «prøvingsrett»	857
2.2	Noen grunntrekk	858
2.3	Virkningene av grunnlovsstrid	859
3	Utvikling av prøvingsretten – etableringsfasen	860
3.1	Stillingen før og i 1814	860
3.2	Hvorfor vokste prøvingsretten frem på 1800-tallet?	862
3.3	1800-tallets ordskifte om prøvingsretten	862
4	Prøvingsrettens ulike epoker	863
4.1	Innledning	863
4.2	Etableringsfasen (1814–1866)	863
4.3	Bekreftelse i praksis (1866–1909)	865
4.4	Den prøvingsrettslige «gullalder» (1910–1940)	866
4.5	Prøvingsretten på prøve. «Plenumsloven» 1926	867
4.6	Prøvingsretten og den andre verdenskrigen	869
4.7	Prøvingsretten i dvale – «hands off» (1945–1976)	870
4.8	Reetablering av prøvingsretten. Internasjonaliseringen (1976–2010)	872
4.9	Fra 2010: «Hands on» – en ny prøvingsrettslig «gullalder»?	875
5	«[H]vor meget [skal] det ... til for at domstolene skal sette en lov til side som grunnlovsstridig»?	876
5.1	Tiden før Kløfta-dommen	876
5.2	Kløfta-dommens tredeling, og vekten av Stortingets syn	877
5.3	Grunnlovsbestemmelser til vern om økonomiske rettigheter	877
5.4	Grunnlovsbestemmelser til vern om personlig frihet og sikkerhet	878
5.5	Grunnlovsbestemmelser som regulerer de andre statsmakters arbeidsmåte eller innbyrdes kompetanse	878
5.6	Vurdering av perioden 1976 til i dag – og utviklingen videre	879
6	Prøving av «andre beslutninger truffet av statens myndigheter»	880
6.1	Innledning	880
6.2	Prøving av forvaltningsvedtaks lovlighet	880
6.3	Prøvingen av forvaltningsvedtaks grunnlovmessighet	881

6.4 Begrensninger i prøvingen?	881
7 Avslutning	881
Tidlegare § 89	882
(1814–1920)	
Nils Rune Langeland	
§ 90	884
Nils Rune Langeland	
1 Innleiing	884
2 Revisjon og gjenopptaking	884
3 Overprøving i internasjonale domstolar	885
§ 91	886
Nils Rune Langeland	
1 Innleiing	886
2 Øvre aldersgrense	886
E. Menneskerettigheter	889
E. Menneskerettar	889
Framveksten av det moderne menneskerettighetsvernet	890
Hanne Hagtvedt Vik	
1 Historiske forløpere	890
2 Andre verdenskrig og FN-pakten	891
3 Grunnmuren	892
4 Ideologisk rivalisering og selvbestemmelse	893
5 Globalisering av menneskerettighetene	894
6 Demokratisering og rettighetsvern etter den kalde krigen	895
7 Menneskerettighetene i Grunnloven	895
§ 92	897
Ragna Aarli	
1 Menneskerettighetenes stilling i norsk rett	897
2 En kort og en lang historie	898
3 Menneskerettigheter i det 18. århundre	899
4 Fra valget av en menneskerettighetskatalog i Eidsvollskonstitusjonen	899
5 Fremveksten av velferds- og menneskerettighetsstaten	901
6 Den politiske oppvåkningen	902
7 Norske menneskerettighetsbrudd	902
8 Jubileumsgrunnloven blir til	903
9 Tautrekking om menneskerettighetskatalogens omfang	904
10 Nærmere om sikringsplikten for menneskerettigheter utenfor Grunnloven	905
11 Et tosporet system for menneskerettigheter i Grunnloven	907
12 Menneskerettsvernet i fremtiden	908
§ 93	909
Jørn Jacobsen	
1 Grunntrekka til § 93	909
2 Retten til liv – forbod mot dødsstraff	910
2.1 Generelt om retten til liv og uttrykk for den i norsk rett	910
2.2 Abort	913
2.3 Dødsstraff	916

2.4 Aktiv dødshjelp	918
3 Forbudet mot tortur og mot anna umenneskeleg eller nedverdigande behandling	920
3.1 Generelt om § 93 andre ledd	920
3.2 Torturforbudet	920
3.3 Forbudet mot anna umenneskeleg og nedverdigande behandling eller straff	923
4 Forbudet mot slaveri og tvangsarbeid	925
5 Staten si sikringsplikt etter fjerde ledd	928
§ 94	929
Anders Løvlie	
1 Innledning	929
2 Tidligere § 99 første ledd fra 1814 til 2014	929
2.1 Bakgrunn	929
2.2 Tilblivelsen i 1814	930
2.3 «fængslig anholdes»	931
2.4 Krav om legalitet	933
2.5 Innholdsmessig vern	937
2.6 Erstatningsansvar	938
2.7 Sammenfatning av perioden 1814–2014	939
3 Gjeldende § 94	939
3.1 Bakgrunn	939
3.2 Tilblivelsen	940
3.3 «fengsles eller berøves friheten»	942
3.4 Krav om legalitet	944
3.5 Innholdsmessig vern	946
3.6 § 94 andre ledd. Krav om domstolskontroll mv.	954
3.7 Bevisregler	960
3.8 Derogasjon	960
3.9 § 94 tredje ledd. Erstatningsansvar	961
3.10 Sammenfatning av perioden 2014–2020	962
Tidligere § 94	963
(1814–2014)	
Dag Michalsen	
1 Oversikt over tidligere § 94s bestemmelser	963
2 § 94s krav til lovbøker: Internasjonal historie frem til 1814	965
3 Lovboksideer i Det dansk-norske eneveldet	966
4 § 94 i grunnlovskastene til Eidsvoll	968
5 § 94 på Eidsvoll: Forholdet mellom Grunnlov og lovbok	971
6 § 94s krav til lovbøker: Lovkomiteens arbeid og konstitusjonelle karakter 1814–1830	973
7 Lovkommisjonen og realiseringen av § 94s krav til kriminallov (1842)	975
8 Claus Winter Hjelm og arbeidet med sivillovboken, 1826–1846	976
9 Grunnloven § 94, 2. punktum: Forholdet mellom rett fra før 1814 og Grunnloven	979
10 Grunnloven § 94s krav til lovbøker: Oppfatninger og praksis etter 1845	981
11 § 94 og Sivillovbokutvalet, 1949–1999	982
12 Utblikk	983
§ 95	985
Jørgen Aall	
1 Innledning	985
2 Bestemmelsens begrunnelse og anvendelsesområde	987
3 Rettergangen skal være rettferdig	988

3.1 Generelt	988
3.2 Grunnleggende elementer av rettferdig rettergang som gjelder i alle sakstyper	988
3.3 Særlige elementer i straffesaker	990
3.4 Forvaltningsstraffesakene	990
4 Offentlighetskravet	991
5 Rimelig tid-kravet	992
6 Uavhengighet og upartiskhet	993
6.1 Forholdet mellom uavhengighet og upartiskhet	993
6.2 Uavhengighetskravet	993
6.3 Upartiskhetskravet	995
7 Rettferdig rettergang i fremtiden	995
Tidlegare § 95	997
(1814–2014)	
Ola Mestad	
1 Innleiing	997
2 Omstridd på Eidsvoll	998
3 Historia etter 1814. Forvaltningspraksis	998
4 Opphevinga i 2014	999
§ 96	1000
Jørn Jacobsen	
1 Allment om revisjonen av § 96 i 2014	1000
2 Første leddet: Lovs- og domskravet	1001
2.1 Nokre generelle utgangspunkt om § 96 første ledd	1001
2.2 Om organiseringa av den vidare gjennomgangen	1003
2.3 Bakgrunnen til § 96 første ledd	1004
2.4 Dei ulike grunnlovsframlegga	1007
2.5 Tida rundt Kriminallova av 1842	1008
2.6 Tilkomsten av straffelova av 1902	1010
2.7 Krig, krigsoppgjer og beredskapslovgeving	1012
2.8 Velferdsstaten	1015
2.9 Innverknaden frå EMK	1018
2.10 Straffelova 2005	1020
2.11 Framlegg om endring av § 96 første ledd – påtalemakta si uavhengigheit	1022
3 Andre leddet: Uskuldspresumsjonen	1022
4 Tredje leddet: Forbodet mot eigedomsavståing	1025
§ 97	1027
Benedikte Moltumyr Høgberg	
1 Oversikt over tilbakevirkningsforbudet	1027
2 Tilbakevirkningsforbudet frem mot 1814	1028
3 De første hundre år: 1814–1918	1030
4 Mellomkrigstid: 1918–1940	1032
5 Krig og rettsoppgjør: 1940–1955	1033
6 Naturvern, olje og velferd: 1955–2020	1035
6.1 Oversikt	1035
6.2 De rettslige konfliktene om tilbakevirkningsforbudet	1035
6.3 De rettslige tilnærmingene til tilbakevirkningsforbudet	1037
7 Nye tider for tilbakevirkningsforbudet?	1039

§ 98	1040
Jørgen Aall	
1 Innledning	1040
2 Diskriminering – begrepsavklaringer	1041
2.1 Negativ forskjellsbehandling	1041
2.2 Positiv forskjellsbehandling	1042
3 Nærmere om bestemmelsens anvendelsesområde	1042
3.1 Diskrimineringsforbudet i § 98 er selvstendig og generelt	1042
3.2 Myndighetene er forpliktet	1042
3.3 Individet er berettiget	1043
4 Usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling	1043
4.1 Oversikt	1043
4.2 Relevant forskjellsbehandling	1043
4.3 Usaklig og uforholdsmessig forskjellsbehandling	1044
5 Kan samtykke til forskjellsbehandling fjerne karakteren av diskriminering?	1045
6 Diskrimineringsforbudets dynamiske karakter	1046
Tidligere § 98	1047
(1814–2014)	
Ola Teige	
1 Innledning	1047
2 Bakgrunn	1047
3 Grunnlovsforslagene i 1814	1050
4 Utviklingen etter grunnlovsvedtaket	1051
§ 99 [tom paragraf]	1053
§ 100	1054
Bård Sverre Tuseth og Bjørnar Borvik	
1 § 100 – ordlyden 1814–2004	1055
2 Forutsetninger for § 100 i 1814	1055
2.1 Ytringsfrihetens kår i Danmark-Norge før 1814	1055
3 Behandlingen av trykke- og ytringsfriheten på Eidsvoll	1058
3.1 Inspirasjon: trykke- og ytringsfriheten i andre grunnlover	1058
3.2 Trykke- og ytringsfriheten i grunnlovsforslagene	1058
3.3 Konstitusjonskomitéens arbeid	1061
3.4 Redaksjonskomitéens endelige tekst	1062
4 Trykke- og ytringsfriheten etter 1814	1062
4.1 Grunnloven og eldre lovgivning	1062
4.2 Trykkefrihed bør finde Sted	1064
4.3 Sensur og beslag	1065
4.4 Anonymitet	1068
4.5 Skyld- og klarhetskravet	1069
4.6 Oppfordring til straffbare handlinger	1070
4.7 Blasfemi	1074
4.8 Sedeligheten og bluferdigheten	1076
4.9 Ringeakt mot de konstitusjonelle makter	1078
4.10 Hån mot vennskapelige fremmede makter	1081
4.11 Ærekrenkelses	1084
4.12 Frimodige ytringer	1086
4.13 Karl Johan og opposisjonspressen	1091
5 § 100 under andre verdenskrig	1093

6	Perioden frå 1945 og fram til ny grunnlovsføresegn i 2004	1094
7	Kort om grunnlovsendingane av § 100 i 2004–2010	1100
8	Hovudstrukturen i grunnlovsføresegna § 100 frå 2004	1101
9	Verkeområda til § 100 andre og tredje ledd: Tolkinga av vilkåret «ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand»	1102
10	Kravet om lov eller anna rettsgrunnlag i § 100 andre og tredje ledd	1104
11	Utgangspunktet for interesseavveginga i § 100 andre og tredje ledd	1107
12	Nærmare om grunnlovsvernet til ulike kategoriar av ytringar	1108
12.1	Nokre innleiande merknader	1108
12.2	Særleg om hatefulle og diskriminerande ytringar	1108
12.3	Særleg om ærekrenkande ytringar	1110
13	Forbodet mot førehandssensur i § 100 fjerde ledd	1111
14	Offentlegprinsippet og infrastrukturkravet i § 100 femte og sjette ledd	1113
§ 101	1116
Tore Fjørtoft		
1	Innleiing	1116
2	Nokre historiske linjer	1117
3	Menneskerettskonvensjonane	1118
4	Forsamlingsfridom	1119
5	Foreiningsfridom	1120
6	Avsluttande merknader	1123
Tidlegare § 101	1125
(1814–2014)		
Ola Mestad		
1	Innleiing. Næringsfridom	1125
2	Grunnlovstykasta i 1814	1125
3	Grunnsetning nr. 9 og konstitusjonskomiteens grunnlovutkast	1128
4	Den intellektuelle bakgrunnen for kravet om næringsfridom på Eidsvoll?	1129
5	Riksforsamlingsdebatten og dobbeltvedtaket om næringsfridom	1130
6	Det vidare liberaliseringsprogrammet etter 1814	1133
7	Statsrettsleg etterliv 1815–2014	1135
8	Sluttord	1137
§ 102	1138
Marius Stub		
1	Innledning	1138
2	Bakgrunnen for bestemmelsen	1138
2.1	Det historiske bakteppe	1138
2.2	Fra grunnlovstykast til grunnlovsvedtak	1140
2.3	Grunnlovsrevisjonen i 2014	1142
3	Vernet av privatliv, familieliv, hjem og korrespondanse	1143
3.1	Hvilke interesser vernes?	1143
3.2	Hvor langt rekker vernet?	1149
3.3	Hvem er pliktsubjekt?	1154
4	Forbudet mot «husransakelse»	1154
4.1	Innledning	1154
4.2	Hvilke lokaler er vernet?	1155
4.3	Hvilke undersøkelser rammes?	1157
4.4	Unntaket for «kriminelle tilfeller»	1158
4.5	Virkningen av brudd på forbudet	1160

5	Plikten til å sikre den personlige integritet	1161
5.1	Innledning	1161
5.2	Hva menes med «den personlige integritet»?	1161
5.3	Sikringsplikts nærmere innhold	1161
5.4	Hvem er pliktsubjekt?	1163
§ 103	[tom paragraf]	1164
Tidligere § 103	1165
(1814–2014)		
Thor Falkanger		
§ 104	1167
Trude Haugli		
1	Innledning	1167
2	Utviklingen av barns menneskerettigheter, nasjonalt og internasjonalt – historiske trekk	1168
3	Menneskerettighetsutvalgets forslag og debatten om dette	1171
4	Nærmere om innholdet i § 104	1173
4.1	Menneskeverd og medbestemmelse – Grunnloven § 104 første ledd	1173
4.2	Barnets beste – Grunnloven § 104 andre ledd	1174
4.3	Integritetsvern og utvikling – Grunnloven § 104 tredje ledd	1175
5	Grl. § 104 i praktisk bruk?	1176
§ 105	1178
Ivar Alvik		
1	Innledning	1178
2	Historiske røtter og forbilder	1179
3	Vedtagelsen av ekspropriasjonsvernet på Eidsvoll i 1814	1181
4	Linjer i rettsteorien etter 1814	1183
5	Eiendomsbegrepet i Høyesteretts praksis	1187
6	Når er eiendom avgitt?	1190
7	Kravet til «full erstatning»	1197
8	Avslutning – eiendomsrettsvernet i menneskerettighetenes og internasjonaliseringens tidsalder	1201
§ 106	1203
Kjetil Mujezinović Larsen		
1	Innledning	1203
2	Nærmere om innholdet	1204
3	Linjer i bevegelsesfriheten	1206
§ 107	[tom paragraf]	1207
§ 108	1208
Kirsti Strøm Bull		
1	Innledning	1208
2	Kravet om anerkjennelse av det samiske folk	1209
3	Samerettsutvalget	1209
4	Behandlingen i Stortinget	1211
5	Sameparagrafens ordlyd	1213
6	Betydningen av Grl. § 108	1214
7	Grl. § 108 og lovgivning	1215
8	Grl. § 108 og høyesterettspraksis	1216

9 Grl. § 108 og forvaltningspraksis	1217
10 Folkegruppe, urfolk eller folk? Grunnlovsrevisjonen i 2014	1218
11 Nye forslag om revisjon av Grl. § 108	1219
§ 109	1221
Aslak Syse	
1 Innledning	1221
2 Senere lovendringsforslag	1222
3 Retten til opplæring som menneskerett	1222
4 Stortingets vurderinger under retten til opplæring	1224
5 Grl. § 109 – innhold og sammenheng med andre bestemmelser	1225
6 Rettsteoretiske bidrag til forståelse av Grl. § 109	1226
7 Oppsummerende vurdering	1227
§ 110	1228
Henriette Sinding Aasen	
1 Oversikt	1228
2 Sammenhengen med andre grunnlovsbestemmelser	1229
3 Internasjonale perspektiver	1229
4 Grunnloven § 110 første ledd første setning	1230
5 Historisk bakgrunn og forhandlinger om ordlyd	1230
6 Grunnloven § 110 og en ny sosial visjon	1232
7 «... full sysselsetting så langt det er mulig ...» og andre forpliktelser	1232
8 Betydningen av grunnlovsfesting	1233
9 Arbeidsplikt?	1233
10 Grunnloven § 110 første ledd andre setning – et konstitusjonelt minimumsvern	1234
11 Litt om «arbeidslinjen» i norsk politikk	1236
12 Grunnloven § 110 andre ledd	1237
13 Fremtiden	1238
Tidlegare § 110	1239
1814–1911	
1911–1925	
Ola Mestad	
1 Innleiing	1239
2 Bank, penge- og myntvesen 1814–1911	1239
3 1911–1925 Regulering av Statens reservefond	1242
§ 111 [tom paragraf]	1244
§ 112	1245
Ole Kristian Fauchald	
1 Innledende oversikt	1245
2 Historisk bakgrunn	1247
3 Gjennomføring for 2014	1248
4 Gjennomføring etter endringen i 2014	1250
5 Avsluttende betraktninger	1252
§ 113	1253
Jan Fridthjof Bernt	
1 Historikk og rettsgrunnlag	1253
2 Legalitetsprinsippets begrunnelse	1254
3 Legalitetsprinsippet – Bare kompetanseregulering, eller også en selvstendig handlingsregel?	1255

4 Legalitetsprinsippet som tolkingsregel	1259
F. Allmenne føresegner	1263
F. Alminnelige bestemmelser	1263
§ 114	1264
Henrik Bull	
1 Innledning	1264
2 Forordningen 15. januar 1776 om innfødsrett	1265
3 Riksforsamlingens debatt om statsborgerskap og innfødsrett	1265
4 Novembergrunnloven 1814: Svensk forsøk på å legge naturaliseringsmyndigheten til Kongen	1267
5 Praktiseringen av naturaliseringsinstituttet	1268
6 Noen tolkningsproblemer	1269
7 Konfesjonskrav, troskapsed og språkkrav	1270
8 Aldersgrenser for overøvrighetspersoner mv.	1271
9 Konfesjonskravet innskrenkes og flyttes	1271
10 Kvinners adgang til embetsstillinger	1273
11 Avskaffelse av bestemmelsen om minstealder for visse embetsmenn	1274
12 Er § 114 en bestemmelse som har overlevd seg selv?	1274
§ 115	1275
Ola Mestad	
1 Innleiing	1275
2 Opptakten til § 115. Grunnlovsframlegg i 1952	1276
3 Den danske grunnlov § 20 frå 1953 og det nordiske juristmøtet i 1954	1278
4 Stortingsbehandlninga i 1956. Framlegget forkasta	1279
5 Framlegga frå 1957 og den overraskande behandlninga i 1960	1281
6 Vedtakinga av § 93 i 1962. Vedtaksgrunnlaget	1283
7 Kva kan ein lære av valet av alternative formuleringar av § 93 frå 1952 til 1962?	1285
8 Stortingsdebatten i 1962 og vedtaking av § 93	1287
9 Underlegging av delar av det norske luftforsvaret under NATO-kommando 1963	1289
10 EU-medlemskapsspørsmålet 1962–1972	1290
11 1992 – § 93 i bruk: EØS-avtalen og Overvakings- og domstolsavtalen (ODA)	1293
12 Ny EU-medlemskapsrunde i 1994	1294
13 1999: Schengen-avtalen – omfattande drøfting av § 93	1295
14 Forvaltningsrettsleg integrasjon med EU – dei ulike byråa	1297
15 Tilknytning til EUs finanstilsyn 2016	1297
16 Tilslutning til tredje energimarknadspakke – ACER – 2018	1299
17 Linjene fram til § 115 i dag	1302
§ 116	1305
Frode Innjord	
1 Generelt	1305
2 Den historiske bakgrunn	1306
3 Riksforsamlingen i 1814	1307
4 Tiden etter 1814	1309
5 Strid om eiendomsrett og statens disposisjonsrett	1309
5.1 Striden om reduksjonsloven	1310
5.2 Senere diskusjoner om eiendomsretten til det benefiserte gods	1310
5.3 Striden om tomtefesteinstruksen	1311
6 Fremtiden	1313

§ 117	1315
Ernst Nordtveit	
1 Innleiing	1315
2 Forhistoria fram til 1814	1316
3 Diskusjonen om odelsretten og åsetesretten på Eidsvoll 1814	1318
4 Odelslovgjevinga etter 1814	1321
5 Framlegg om endring eller oppheving av Grunnlova § 117	1323
6 Sluttrefleksjon	1324
§ 118	1325
Lars Kvestad	
1 Innleiing	1325
2 Korleis majorat vart ein del av dansk-norsk rett	1326
3 Meir konkret om dei ulike institusjonane § 108 var retta mot	1327
4 Grevskap og Baroni	1327
5 Stamhus og Fideikommiss	1329
5.1 Stamhus	1329
5.2 Fideikommiss	1330
6 Korleis vaks motstanden mot adelskapet og privilegium fram i Danmark-Noreg	1330
7 Var reguleringa berre retta mot adelskapet?	1331
8 Vedtakinga av § 108 i 1814	1332
9 § 108 i åra etter 1814	1334
10 Adelslova av 1821 og tida etter	1335
§ 119	1337
Knut Einar Skodvin	
1 Grunnlovsbodet sin kjerne	1337
2 Verneplikta på Riksforsamlinga og ved unionsinngåinga	1337
3 Stillingsretten – eit særleg grunnlovsstridsspørsmål	1340
4 Verneplikta – andre føringar for militærmakta og utvikling	1341
5 Verneplikta i dag	1344
§ 120	1345
Per Egil Ensrud	
1 Innledning	1345
2 Innføring av flaggbestemmelser i Grunnloven i 1814	1345
3 Selvstendighet og likestilling	1349
4 Rent flagg I: Novembergrunnloven § 111 og forslagene til flagglov	1350
5 Rent flagg II: Forslag til endring eller opphevelse av Novembergrunnloven § 111	1352
6 Flaggsparagrafen etter unionsoppløsningen	1355
§ 120 a	1357
Ola Mestad	
§ 121	1359
Eirik Holmøyvik	
1 Innleiing	1359
2 Spørsmålet om grunnlovsendring sett frå 1814	1361
3 Vedtakinga av § 121 på Eidsvoll	1362
4 Spørsmålet etter 1814: Kven er grunnlovsgivar?	1364
5 § 121 i praksis	1370
5.1 Bruken av § 121 i tal	1370
5.2 Bruken av § 121 over tid	1371

5.3 § 121 og forfatningsutviklinga	1372
6 Grunnlovsrevisjonane hausten 1814 og 1905 utan bruk av § 121	1375
6.1 Innleiing	1375
6.2 Grunnlovsrevisjonen ved opprettinga av unionen i 1814	1376
6.3 Grunnlovsrevisjonen ved oppløysinga av unionen i 1905	1377
7 Endringar i § 121	1379
7.1 Seks endringar sidan 1814	1379
7.2 Endringar i kravet til <i>quorum</i>	1379
7.3 Forslag til reform av § 121	1380
7.4 Korleis endre endringsparagrafen?	1383
8 Forbodet mot å endre Grunnlovas prinsipp og ånd	1384
8.1 Generelt om endringsforbod i grunnlover	1384
8.2 Benkeframlegget på Eidsvoll	1385
9 To hundre år med tolkingar av Grunnlovas prinsipp og ånd	1388
9.1 Dei fyrste grunnlovskommentarane	1388
9.2 Grunnlovas prinsipp og ånd som vern for norsk sjølvstende i unionen med Sverige	1389
9.3 Samanhengen med vilkåret om «Erfaring»	1389
9.4 Høgsterett prøvar Grunnlovas prinsipp og ånd	1390
9.5 Teoriens forsøk på ein systematikk	1391
9.6 Grunnlovas prinsipp og ånd som juridisk bolverk mot konstitusjonell reform	1392
9.7 Eit «fremt ønske» i ei konstitusjonell reformtid	1393
9.8 Grunnlovas prinsipp og ånd som argument for konstitusjonell reform rundt 1900	1395
9.9 Stortingets herredøme over Grunnlovas prinsipp og ånd på 1900-talet	1396
9.10 Grunnlovas prinsipp og ånd i domstolane	1398
9.11 Tolkinga av endringsforbodet i § 121 over 200 år	1399
10 Kva er Grunnlovas prinsipp og ånd i dag?	1399
Vedlegg 1. Grunnsetningar vedtatt på Eidsvoll 13./16. april 1814	1401
Vedlegg 2. Grunnloven vedtatt på Eidsvoll 17. mai 1814	1402
Vedlegg 3. Grunnloven revidert i Christiania 4. november 1814	1411
Vedlegg 4. Riksakten av 31. juli / 6. august 1815	1423
Vedlegg 5. Grunnloven etter endringene i 1905	1429
Vedlegg 6. Grunnloven per 17. mai 1914	1439
Vedlegg 7. Grunnloven/Grunnlova per 31. desember 2020	1450
Om forfatterne	1471
Litteratur	1473
Lovregister	1508
Domsregister	1523